

**ВЕЋУ ДЕПАРТМАНА ЗА ПОСЛЕДИПЛОМСКЕ
СТУДИЈЕ УНИВЕРЗИТЕТА СИНГИДУНУМ**

Одлуком Већа Департамана за последипломске студије Универзитета Сингидунум бр. 4-36/2015 од 23.01.2015. године одређени смо у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње **Гордана Добривојевић, мастера**, под називом **"Стране инвестиције у функцији унапређења конкурентности туризма Србије"**, о чему подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

**1. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О КАНДИДАТКИЊИ И ДОКТОРСКОЈ
ДИСЕРТАЦИЈИ**

Гордана Добривојевић је рођена у Ваљеву. Дипломирала је 1984. године на Економском факултету Универзитета у Београду, смер Спољна трговина. Студијски програм Пословни системи у туризму и хотелијерству на мастер студијама Универзитета Сингидунум је уписала 2008. године. Мастер студије је завршила 2009. године са просечном оценом 10,00 одбравивши мастер рад под насловом: "Туризам као фактор привредног развоја Србије" чиме је стекла звање дипломирани економиста – мастер. Докторске студије на Универзитету Сингидунум, студијски програм Менаџмент у туризму, уписала је 2011. године. Положила је све прописане испите са просечном оценом 10.

У радни однос је ступила 1985. године и до краја 2003. године је радила у више претежно спољнотрговинских предузећа (нпр. Текиг инвест, Универзал, Металпромет, Пима, Петрохем) и то на радним местима вишег самосталног референта, саветника, комерцијалног директора и директора. Од почетка 2004. године до данас ради у државној управи и то: од маја 2004. до априла 2007. у Министарству за економске односе са иностранством као саветник и виши саветник у сектору за политику и режим спољне трговине и од априла 2007. до фебруара 2010. као руководилац (виши саветник) групе за мете заштите у сектору за политику и режим спољне трговине. Од фебруара 2010 до данас налази се на месту самосталног саветника за координацију активности и рад у поступку испитивања и примене антидампиншких и компензаторних мера и то у Министарству економије и регионалног развоја, Министарству спољне и унутрашње трговине и телекомуникација и, тренутно, у Министарству трговине, туризма и телекомуникација.

Кандидаткиња, као први аутор, има прихваћен рад у часопису категорије М 24, чиме је испуњен услов за одбрану докторске дисертације.

Објављени радови и учешће на конференцијама:

Dobrivojević, G., Pavlović, D., Popescu, J. Location attractiveness for investment as a competitiveness factor in tourism. *Часопис за друштвене науке "Теме"*, рад прихваћен за публикавање (М24) – потврда главне уреднице часописа "Теме" бр. 5/00-72-024/16-001 од 24.10.2016. године

Dobrivojević, G. (2013). Strategijski menadžment privlačenja stranih direktnih investicija u turizam lokalne destinacije, Proceedings of the International May conference on strategic management, pp. 47-56. (M33)

Dobrivojević, G., Kojčin, Z., Žarković, M. (2013). Safety of road transport as a factor for the development of tourism of the Republic of Serbia. Proceedings of the Scientific Conference - City and perspectives of criminalistics, criminology and security studies in modern conditions, pp. 45-61. (M33)

Kojčin, Z., Dobrivojević, G., Žarković, I. (2013). Security and its impact on the development of tourism in the Republic of Serbia. Proceedings of the International scientific conference "Archibald Reiss", pp. 411-419.

Докторска дисертација Гордане Добривојевић је урађена на укупно **207** страна, од чега је **5** страна уводних напомена, **180** страна текста саме докторске дисертације са закључком, **12** страна литературе, **6** страна списка табела, слика, графикона и скраћеница и **4** стране прилога.

Списак коришћене литературе обухвата укупно **197** извора који чине књиге, студије и радови објављени у домаћим и међународним часописима, и **75** које чине електронски извори. Од укупно коришћених извора, **162** је на енглеском и језику док је **110** извора на српском језику. Уз основни текст, дисертација садржи и **64** слике, **9** табела и **7** графикона.

Докторска дисертација кандидаткиње Гордане Добривојевић је била подвргнута провери софтвером за установљивање преклапања/плагијаризма (iThenticate: Plagiarism Detection Software). Укупан процентуални износ запажених преклапања износи 11% дисертације. Свака јединица примарних извора, назначених као потенцијални извор приликом провере плагијаризма, износи мање од 1% у укупном раду изузев једне која износи 2% и која се односи на општи извор односно научно-истраживачки портал Универзитета Сингидунум (www.singipedia.singidunum.rs). Изразита већина уочених преклапања везана је за референце наведене у фуснотама које је кандидат користио приликом навођења извора за приказане тврдње и цитате у дисертацији. Преостали део преклапања односи се на периодичне речи и изразе који су општеприхваћени и користе се у свакодневnoj комуникацији и академском писању у различитим областима па се стога не могу сматрати плагијаризмом као и адекватно наведене преузете делове из других извора литературе, обележене наводницима и фуснотама које указују на оригинални рад из ког су делови цитирани. Део дисертације који се односи на истраживање и анализу резултата нема битних преклапања која би се могла сматрати плагијаризмом односно кључни закључци истраживања нису засновани на резултатима који би се могли сматрати плагијаризмом што указује на оригиналност самог истраживања.

2. ПРЕДМЕТ, ЦИЉ И ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА

Србија поседује разноврсну структуру туристичких ресурса али туристички производи Србије још увек нису адекватно развијени и комерцијализовани на међународном тржишту. За њихово озбиљније позиционирање, неопходно је подизање конкурентности што захтева велика финансијска средства не само у изградњу и модернизацију туристичке супраструктуре већ и у изградњу основне саобраћајне, комуналне као и укупне инфраструктуре.

Као многе земље у развоју и Србија, услед ограничених средстава за инвестирање у туризам, види кроз стране инвестиције могућност развоја овог сектора, модернизације туристичке понуде, раста извоза, запослености и прихода а врло често и заустављања миграција из неразвијених регија где туризам, због очуваних ресурса, често може бити и једина могућност развоја.

Сходно значају питања инвестирања у циљу развоја туризма, *предмет истраживања* у овом раду разматрање улоге страних инвестиција у функцији унапређења конкурентности туризма Србије и њеног позиционирања на међународном туристичком тржишту. Предмет истраживања припада научним областима економије и менаџмента.

Циљ истраживања је давање доприноса одговору на питање како привући стране инвестиције у туризам, односно којим мерама унапредити постојећи амбијент у циљу унапређења конкурентности туризма Србије. У оквиру истраживања, најпре се бенчмаркинг у односу на земље из конкурентског круга желело доћи до сазнања на који начин и колико успешно су оне повећале учешће страних инвестиција у туризам како би се сагледала општа конкурентска позиција Србије као и конкурентска позиција Србије као туристичке дестинације у односу на њих. Кроз спроведено истраживање путем анкете, кандидаткиња је желела да анализира колико су задовољени фактори атрактивности за привлачење страних инвестиција у туризам и који су то критични фактори на којима би требало приоритетно радити. Имајући у виду приступ страних инвеститора најпре о избору земље домаћина а потом и конкретне локације односно дестинације за улагање, истражено је конкурентско окружење града Ваљева, као локалне туристичке дестинације, применом модела Портерових пет сила, прилагођеног за ове потребе, у циљу препознавања могућности за ојачавање позиције саме дестинације како би се утврдиле њене снаге, слабости, могућности и претње и дефинисале активности за привлачење страних инвестиција у циљу подизања њене конкурентности. Дисертација има за циљ да унапреди системске подстицаје за подизање квалитета њених туристичких производа на виши ниво, имајући у виду њене туристичке потенцијале.

3. ХИПОТЕЗЕ, МЕТОДИ И ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Хипотезе истраживања

У истраживању у дисертацији се пошло од следеће основне хипотетичке тврдње: Стране инвестиције могу бити битан фактор унапређења конкурентности туризма Србије и

допринети њеном позиционирању као препознатљиве, привлачне и конкурентне туристичке дестинације.

Сврха емпиријског дела рада јесте да се тестирају хипотетичке тврдње изведене из наведене основне хипотезе:

X1: За улагање инвеститора у туризам Србије, фактори политичке и друштвено-економске стабилности имају већи значај од политике подстицаја,

X2 Србија није обезбедила повољне услове за улагање страних инвеститора кроз законодавни и институционални оквир,

X3 Развијеност саобраћајне и јавне комуналне инфраструктуре има већи значај за привлачење страних инвестиција од развијености туристичке понуде и тражње,

X4 Србија нема расположиву и компетентну радну снагу за потребе туристичке привреде и поред високе незапослености и развијене мреже образовних институција

Методe истраживања

Истраживање садржи теоријски и емпиријски део. У теоријском делу су примењене основне аналитичке и синтетичке методе док су у емпиријском делу коришћени статистички метод и, посебно, анкетирање.

За обраду изабране теме истраживања, у теоријском делу, коришћена је релевантна расположива домаћа и страна литература из ове области, као и доступни интернет извори међународних организација и националних институција. Израда емпиријског дела је заснована на анализи података прикупљених из примарних и секундарних извора и посебно анкетирањем. Анкетирање је спроведено у државним органима, коморама, туристичким организацијама као и туристичкој привреди.

У циљу прикупљања и анализирања релевантних података који тестирају главну и помоћне хипотезе, у раду су коришћене следеће методе истраживања: историјски метод, компаративна анализа, дескриптивни метод, квантитативни статистички методи и статистичка анализа.

Историјски метод је коришћен за анализу појава кроз временску перспективу и заснован је се на документарном истраживању. Компаративна анализа је коришћена у циљу утврђивања сличности и разлика између испитиваних појава и за потребе истраживања, комбинована је са историјском методом. Дескриптивни метод је коришћен како би се утврдили односи између појава и извршио опис свих елемената. Квантитативни статистички методи и анализа су употребљени како би се на бази мерљивих и немерљивих података извршило испитивање хипотеза и извели закључци коришћењем индуктивног, дедуктивног и хипотетичког метода. У оквиру укупног истраживања коришћен је релевантан општи логичко-методолошки инструментаријум.

Научни допринос

Научни допринос овог рада састоји се из сагледавања позитивне праксе појединих земаља у привлачењу страних инвестиција, с једне стране, и стања, у том погледу, туристичког сектора Србије на основу чега су дефинисане и препоручене мере којима би се створио атрактивнији инвестициони амбијент и обезбедили предуслови за привлачење страних инвестиција у циљу унапређења конкурентности туризма Србије.

4. СТРУКТУРА РАДА

Структура рада

Рад се састоји из уводног дела, четири поглавља и закључка.

У **уводном делу** су формулисани предмет и циљ истраживања, дефинисане главна и посебне хипотезе, научне методе коришћене у раду и образложена је структура рада.

У **првом поглављу** под насловом **Стране инвестиције у развоју туризма** дата је њихова дефиниција и подела инвестиција на оне са имовинском компонентом (equity mode of investment) и инвестиције без имовинске компоненте (non equity mode of investment), односно уговорне аранжмане, који су све присутнији у хотелској индустрији и који се са аспекта контроле управљања без учешћа у власништву могу посматрати као стране инвестиције. Сагледан је значај и улога инвестиционих фондова за некретнине и транснационалних компанија као основних носилаца страних директних инвестиција, инвестициони токови у свету и утицај који стране инвестиције имају на туризам (кроз утицај на модел тражње, капитал и пренос технологије, људске ресурсе, домаћу привреду и њен развој, животну средину као и платни биланс земље домаћина). На крају је сагледан достигнути степен развоја туризма у свету, кроз међународне приходе од туризма, његов утицај на бруто домаћи производ (БДП), запосленост, анализирани су глобални трендови у туризму и приказана је визија туризма до 2030. године према Светској туристичкој организацији (UNWTO).

У **другом поглављу** под насловом **Стране инвестиције и конкурентност туристичке дестинације** представљено је значење појма конкурентности туристичке дестинације и дефинисана је компаративна предност као и фактори производње на којој она почива а потом су сагледани облици и модели конкурентности туристичке дестинације. У оквиру дела који се односи на анализу конкурентског окружења, као фактора од посебног значаја за успешно управљање развојем туризма, истакнут је значај модела Портерових пет сила, ланца вредности, SWOT и бенчмаркинг анализе као и Портерових генеричких стратегија. Потом је се анализиран процес одлучивања страних инвеститора о избору земље домаћина и значај информационих технологија током овог процеса. На крају су приказане и образложене детерминанте које утичу на привлачење страних инвеститора кроз интерне факторе интернационализације пословања хотелских предузећа као и фактори који утичу на избор туристичке дестинације односно земље домаћина и то: развијеност туристичког

тржишта земље домаћина, инфраструктура за потребе туризма, значај инпута за потребе туризма, општа политичка, друштвена и економска стабилност земље домаћина, политика земље домаћина према страним инвестицијама, законодавни оквир са посебним освртом на Споразум о слободној трговини услугама Светске трговинске организације и његов значај за развој туризма и страних директних инвестиција, институционални оквир и политика подстицаја.

Треће поглавље под насловом **Атрактивност Србије као туристичке дестинације за привлачење страних инвестиција** обухвата једанаест целина. У првој целини, сагледани су туристички потенцијали Србије и њени најважнији туристички производи. У другој и трећој целини анализирани су остварени резултати туристичког промета и девизни приход од туризма. У четвртој целини, анализиран је законодавни оквир за страна улагања у Србији. Најпре је проучаван међународни оквир са аспекта међународних мултилатералних, регионалних и билатералних споразума Србије, који подстичу и штите улагања, а потом и национално законодавство које се односи на област страних инвестиција. У петој целини представљен је институционални оквир односно кључни државни органи који се баве развојем туризма. У шестој целини су анализирани кључни макроекономски параметри земље и њихов утицај на привлачење страних инвеститора. У седмој целини су размотрени фактори који олакшавају привлачење страних инвестиција у туризам Србије и у том циљу су обухваћени инфраструктура и земљишна политика, људски ресурси и образовање, инвестициони подстицаји, фондове претприступне помоћи Европске Уније, развој и примена информационе технологије у функцији привлачења страних инвестиција у туризам Србије, стране инвестиције у туризму Србије и приватизација у области туризма са посебним освртом на хотелијерство. У оквиру ове целине анализирана је и улога локалне самоуправе. У осмој целини је представљена конкурентска позиције Србије према извештајима међународних организација.

У **четвртом поглављу** са насловом **Истраживање**, најпре је извршена **бенчмаркинг анализа одабраних конкурентских земаља**. У оквиру ове анализе, прво су дефинисани критеријуми одабира конкурентског сета а потом су сагледати основни параметри од значаја за стране инвеститоре приликом њиховог одлучивања о улагању у неку земљу. Анализирани су основни макроекономски параметри везани за БДП, запосленост, инвестиционе токове, саобраћајну инфраструктуру као и фактори везани за развијеност туризма и политике коју оне примењују у привлачењу страних инвестиција. Потом су представљени резултати о њиховој конкурентности према извештајима међународних организација и на крају, дат је закључак извршене анализе.

У делу о истраживању **на основу анкетирања** анализирани су **резултати истраживања у циљу сагледавања потреба за страним инвестицијама у туризму Србије и нивоа атрактивности фактора за њихово привлачење**. Прикупљени подаци треба да укажу на проблеме са којима се инвеститори сусрећу како би надлежне државне институције планирале потребне активности за њихово отклањање.

У оквиру овог дела рада је **анализирано и конкурентског окружење на нивоу локалних туристичких дестинација** у функцији привлачења страних инвестиција и развоја туризма. У истраживању је анализирано, као пример, конкурентско окружење града

Ваљева са посебним освртом на Дивчибаре, као позиционирано планинско место у непосредном окружењу. Истраживање је засновано на примени Портерових пет сила адаптираних за ове потребе ("услови за долазак страних инвеститора" "домаће тржиште и конкуренција" "преговарачка снага потенцијалних инвеститора", "конкуренција других земаља" и "снагу корисника туристичких услуга" На крају овога дела је представљена SWOT анализа и предложене су активности из надлежности локалне самоуправе, које је потребно предузети у циљу привлачења страних инвестиција и развој града Ваљева као туристичке дестинације .

У **закључном делу рада** су приказана сажета основна сазнања до којих се дошло у истраживању и проверене су главна и помоћне хипотезе. Посебна пажња је посвећена указивању на мере које је потребно предузети ради унапређивања пословног амбијента и превазилажења препрека за практично деловање, са циљем да се створе претпоставке и предуслови за привлачење страних инвестиција које би биле у функцији унапређења конкурентности туризма Србије.

5. ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Ограниченост средстава за инвестирање у туризам, упућује Србију, као и већину земаља које желе да унапреде развој туризма, ка страним инвестицијама у циљу модернизације туристичке понуде, раста извоза, запослености а врло често и доприноса у заустављању миграција из неразвијених регија где туризам, због очуваних ресурса, често може бити и једина могућност развоја.

У раду је представљено да је учешће страних директних инвестиција (СДИ) са имовинском компонентом у туризму врло малог обима у поређењу са другим секторима. Имајући истовремено у виду да сектор туризма има значајно место у светској економији, намеће се питање зашто традиционалне СДИ у туризму имају тако мало учешће али и зашто транснационалне компаније (ТНК) користе тако често уговорне аранжмане приликом уласка на неко ново туристичко тржиште. У одговору на ово питање кандидаткиња је применила најчешће коришћени теоретски приступ, еклектичку парадигму Ј.Н. Dunning-а, која је дала битан допринос изучавању мотива ТНК о инвестирању у неку земљу и којом су издвојена три фактора која морају постојати односно бити симултано испуњена да би нека компанија предузела СДИ а то су: специфичне, конкурентске предности предузећа (Ownership), интернационализација (Internationalisation) и конкурентска предност локације (Location), Према овом приступу, једно предузеће ће се определити за интернационализацију свог пословања уколико има специфичне конкурентске предности које може да комбинује са ресурсима који су лоцирани у другој земљи и атрактивни за њихово пословање.

Као кључни чиниоци који утичу на привлачење страних инвестиција у туризам једне земље су издвојени и у раду посебно анализирани: развијеност туристичког тржишта земље домаћина, инфраструктура за потребе туризма, значај инпута за потребе туризма, општа политичка, економска и друштвена стабилност, политика према СДИ у туризам, законодавни оквир, веза између ГАТС-а (Споразум о слободној трговини услугама у

оквиру Светске трговинске организације), туризма и страних инвестиција, институционални оквир и политика подстицаја. том смислу је у оквиру бенчмаркинг анализе упоређена Србија са земљама из конкурентског круга.

На основу извршене анализе земаља из конкурентског круга, засноване на претходно назначеним претпоставкама, кандидаткиња је закључила да и те земље, као и Србија, располажу туристичким потенцијалима, да су препознале значај туризма и његов допринос развоју земље и да улажу додатне напоре и средства, укључујући и стране инвестиције за стварање и развијање нових туристичких производа који ће допринети смањивању сезоналности и повећати економске ефекте на БДП и запосленост. На доношење одлуке страних инвеститора да улажу у потенцијалну земљу домаћина утиче низ фактора на макро и микро нивоу. У зависности од атрактивности и конкурентске позиције потенцијалних земаља домаћина, инвеститори доносе одлуку о избору земље домаћина и конкретној локацији за инвестирање.

На основу истраживања у оквиру ове докторске дисертације, уобличени су закључци у вези са постављеним хипотезама:

Први закључак односи се на важност политичке, друштвене и економске стабилности као једног од основних предуслова који сваки инвеститор сагледава при доношењу одлуке о улагању у неку земљу. Анализом је утврђено да све земље из конкурентског круга имају већи БДП по глави становника и веће учешће улазних инвестиционих токова од Србије, при чему Чешка Република заузима прву позицију. За разлику од посматраних земаља конкурентског круга Србију одликује спољна макроекономска неравнотежа, низак БДП per capita, низак ниво улазних инвестиционих токова, дуге бирократске процедуре, висока незапосленост и саобраћајна инфраструктура незадовољавајућег квалитета да одговори изазовима савременог туризма. У циљу стварања атрактивнијег амбијента за привлачење страних инвестиција, Србија даје инвеститорима бесповратна средства за отварање нових радних места, подстицаје за оправдане трошкове улагања у основна средства, док за радно интензивне пројекте одобрава повећање износа бесповратних средстава. Ипак, политика подстицаја је само један у низу фактора атрактивности од значаја за привлачење страних инвеститора. Према резултатима истраживања, политика подстицаја има за инвеститора најмањи процењени значај од свих фактора који су тестирани (са просечном оценом значаја овог фактора од 3,9 на скали од 1 до 5, процењен је у просеку „углавном значајним” за улагање у туризам Србије). За разлику од политике подстицаја, резултати истраживања су показали да је социо-економска стабилност процењена значајнијим фактором, иако није у врху по значају (4,1 је просечна оцена, дакле 74% испитаника процењује овај фактор као значајан). Политичка стабилност је оцењена значајнијом од друштвено-економске стабилности и политике подстицаја (просечна оцена 4,2 и 83% испитаника процењује овај фактор значајним) чиме је *потврђена хипотеза да за улагање инвеститора у туризам Србије, фактори политичке и друштвено-економске стабилности имају већи значај од политике подстицаја.*

Посматране земље конкурентског круга су чланице СТО и, изузев Црне Горе, чланице ЕУ. За разлику од земаља конкурентског круга, Србија још увек није чланица СТО иако се интензивним међународним активностима приближила скором чланству, и попут Црне

Горе, добила је статус кандидата у ЕУ 2012. године. Током преговора о приступању у СТО и ЕУ, у Србији се континуирано врши хармонизација прописа у складу са правилима и процедурама СТО и регулативом ЕУ, што законодавни оквир земље чини све атрактивнијим за стране инвеститоре. Када је реч о институционалном оквиру земље, у Србији је, попут праксе у земљама из конкурентског круга, поред Министарства надлежног за туризам, предвиђено и правно лице за промовисање улагања у Србију и пружање подршке страним инвеститорима који су заинтересовани да започну или прошире своје пословање у њој. Ипак, према резултатима истраживања, испитаници су законодавни и институционални оквир проценили као углавном незадовољавајући за привлачење инвестиција. Државни органи, за разлику од туристичких предузећа, процењују да су ова два фактора у значајно већој мери задовољена иако су и они ове факторе оценили просечном оценом 3,0 односно 2,9. Дакле, на основу резултата истраживања, може се рећи да *Србија, и поред континуираног рада на хармонизацији прописа током преговора о приступању у СТО и ЕУ, још увек није обезбедила повољне услове за улагање страних инвеститора кроз законодавни и институционални оквир чиме ова хипотеза није потврђена.*

Основни предуслов за развој туризма и привлачење страних директних инвестиција је доступност дестинације и то како у смислу међународног транспорта тако и саобраћајне инфраструктуре у оквиру саме земље. Неопходно је постојање међународних аеродрома али и аеродрома за домаће линије као и мреже категорисаних путева који ће омогућити повезаност туристичких дестинација. Стање саобраћајне структуре у Србији није задовољавајућег квалитета. Изградња путева одвијала се споро. У периоду од 2004.-2013. године, годишњи просек новоизграђених путева био је свега 15 км. У Србији постоји мали број функционалних аеродрома (два међународна), железничка инфраструктура је у неодговарајућем стању док су за инфраструктуру пловних путева потребна велика улагања. На примеру Града Ваљева као локалне туристичке дестинације, установљено је да је за привлачење страних инвеститора и развијање привреде и туризма неопходно да се, као приоритетан задатак на средњи рок, заврше започети инфраструктурни пројекти који су у надлежности локалне самоуправе (као што су регионални водовод и изградња нове модерне саобраћајнице ка новом аутопуту) и да се, за потребе развоја туризма, изврши модернизација и обнова мреже локалних путева у циљу бољег повезивања локалних туристичких ресурса и атракција. Према извештају Светског економског форума за 2015. годину, инфраструктура авио саобраћаја Србије је на 102. позицији од 141 земље док је инфраструктура копненог саобраћаја на 98. позицији. У односу на земље конкурентског круга, према индикатору инфраструктуре авио саобраћаја, нешто лошију позицију (129.) има само Словачка Република, док, када је у питању инфраструктура копненог саобраћаја, све посматране земље су знатно боље рангиране од Србије. Према резултатима истраживања, 43% испитаника сматра да саобраћајна инфраструктура не задовољава ниво који је потребан за привлачење страних инвестиција у туризам. За стране инвеститоре, значајан фактор је и развијеност туристичке тражње према дестинацијама у земљи домаћину, посебно када је реч о пословном туризму, мада су анализе UNCTAD-а показале да је долазак страних инвеститора у појединим земљама са ниском туристичком тражњом, донео снажан заокрет и знатно повећао број долазака туриста. У Србији је број међународних долазака као и остварени девизни приход од туризма, у односу на земље из конкурентског круга, још увек скромног обима. Ако би се извршило поређење са Чешком

Републиком и Мађарском, као континенталним земљама, које бележе највећи број међународних долазака од земаља из конкурентског круга, међународни доласци које је остварила Србија у 2014. години мањи су 10 пута од остварених међународних долазака у Чешкој Републици и 12 пута у односу на Мађарску. Када је реч о оствареним међународним приходима, они су у Србији у 2014. години били 5,8 пута мањи од остварених међународних прихода у Чешкој Републици и 5,16 пута у односу на Мађарску, при чему је у 2014. години, Србија имала највећи број међународних долазака и прихода од 2000. године. Према резултатима истраживања, развијеност туристичке понуде је на петом месту по значају, са просечном оценом значаја 4,2 и самим тим иза развијености саобраћајне и комуналне инфраструктуре, чиме се *потврђује хипотеза да развијеност саобраћајне и јавне комуналне инфраструктуре има већи значај за привлачење страних инвестиција од развијености туристичке понуде и тражње* (81% испитаника процењује овај фактор значајним за привлачење инвестиција у туризам Србије)

Туризам је делатност у којој су људски ресурси од непроцењиве вредности. Од њиховог квалитета, знања и способности зависи и квалитет саме туристичке дестинације. Стога је веома важно образовање људских ресурса на свим нивоима за потребе туризма, која се огледа, не само у редовном школовању у оквиру образовног система, већ и у додатном образовању и специјализованим програмима обуке за потребе туристичке привреде. Политика образовања треба да представља део укупне развојне политике, при чему је веома специфична због свог изразито дугорочног стратегијског карактера, како на националном тако и на локалном нивоу.

Истраживање је показало да је расположивост и компетентност радне снаге у Србији у самом врху када је у питању задовољеност овог фактора (на другом месту према просечној оцени на скали), али је скор заправо доста низак (3,2) што указује да се овај фактор не сматра нити задовољеним нити незадовољеним, па чак и од стране самих туристичких радника и радника у сродним организацијама и гранама привреде. Интересантно је да је чак 56% испитаника неодлучно када је у питању задовољеност овог фактора за привлачење страних инвестиција. према резултатима истраживања, *и поред високе незапослености и развијене мреже образовних институција за едукацију кадра, Србија нема расположиву и компетентну радну снагу за потребе туристичке привреде чиме је хипотеза у вези са тим доказана.*

На основу резултата истраживања у овом раду, 64% испитаника сматра да инвестиције доприносе унапређењу конкурентности туризма Србије. Да би се доласком страних инвестиција у туризам Србије постигли максимални позитивни ефекти, потребно је истовремено школовати кадрове у складу са потребама тржишта, омогућити лаку доступност дестинација изградњом саобраћајне инфраструктуре и развијати привреду. Привреда земље ће имати веће користи од доласка страних инвеститора уколико је развијенија и конкурентнија. Стварањем конкурентне привреде, домаћим предузећима се пружа могућност да се укључе у стварање вредности у што већем степену. Сходно томе, да би се ефекти од страних улагања у туризам максимализовали, неопходно је временски синхронизовати и функционално повезати стратегију развоја туризма са стратегијом свеукупног привредног развоја. На овакав начин, *странице инвестиције могу значајно допринети позиционирању земље као препознатљиве, привлачне и конкурентне туристичке дестинације и унапредити конкурентност туризма Србије, што последиочно*

утиче како на платни биланс земље тако и конкурентност и ефикасност националне привреде, чиме је главна хипотеза овог рада доказана.

6. МИШЉЕЊЕ КОМИСИЈЕ О ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Докторска дисертација Гордане Добривојевић, мастера, је у потпуности урађена према раније одобреној пријави. У целини је и веома успешно остварен постављени план истраживања применом савремених научних и стручних знања из предметне области. Дисертација је самосталан научно - истраживачки рад кандидаткиње. Показана је способност за оригинални приступ у анализи посматраних појава које су предмет дисертације.

Структура рада је веома добро постављена и омогућила је кандидаткињи да оствари истраживачке намере. Кандидаткиња је веома квалитетно успела да донесе закључке у вези са системом хипотеза од којих се пошло у раду, као и да пружи релевантне одговоре на постављене циљеве рада, што је један од главних доприноса науци, поред истраживачког дела рада. Коришћена методологија обезбедила је уочавање и анализу савремених приступа у вези са улогом и значајем страних инвестиција у функцији унапређења конкурентности и положаја туристичке дестинације. Закључци те анализе су омогућили кандидаткињи и формирање одговарајућих оцена о месту и улози страних инвестиција у развоју туризма Србије као и о могућим активностима, посебно на нивоу државе, у вези са стварањем погоднијег амбијента за веће учешће страних инвестиција у развоју туризма Србије, посебно у хотелијерству.

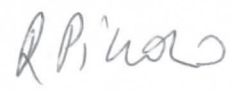
На основу претходно наведеног, Комисија предлаже Већу Департмана за последипломске студије и међународну сарадњу и Сенату Универзитета Сингидунум у Београду да прихвати докторску дисертацију **Гордане Добривојевић**, мастера, под насловом "**Стране инвестиције у функцији унапређења конкурентности туризма Србије**" и одобри њену јавну одбрану.

У Београду,
21.11.2016.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

1. др Јован Попеску, ред. проф – ментор

2. др Слободан Черовић, ред. проф –
председник

3. др Рената Пинцо, ванредни професор